

Pedagogiskt material för pjäsen "Mästaren och Margarita"

En hälsning från regissör Simon Boberg

Den här historien är så många saker på en gång. Det är en fantasifull, fantastisk berättelse där fantasi och verklighet, det rationella och irrationella, dåtid och nutid, humor och allvar blandas på de mest förunderliga sätt. Samtidigt är det en skarp och modig politisk satir. Det är postmodernism (innan begreppet ens var uppfunnet) och en romantisk kärlekshistoria som överskrider tid och rum. Det är på en och samma gång ett manifest för det fria ordet och individens frihet samt en hyllning till den andlighet som den västerländska kulturen förlorade när vi tog avstånd från spiritualiteten och hängav oss åt materialismen.

Bulgakov var i ständig konflikt med Stalin och Sovjetstatens likriktning och censur, samtidigt som han var djupt kritisk mot västvärldens hedonism och arroganta liberalism. Han ansåg att den moderna världen var andefattig och drev med kyrkan och den etablerade religionen. I grunden kritiserade Bulgakov all form av auktoritet och makt. Han var förmodligen en sorts anarkist (även om han säkert också kritiserade anarkisterna för att vara naiva och dumdristiga...).

Han betraktas ofta som en rysk författare, men han var faktiskt ukrainsk. I en tid då det diskuteras huruvida det ens är politiskt korrekt att ägna sig åt rysk konst och kultur, har Bulgakovs nationalitet plötsligt blivit relevant igen. Just här var han dock också kompromisslös – han var lika skoningslös i sin kritik (och sitt förlöjligande) av ukrainsk nationalism som han var av Sovjetstaten. Situationen i öst just nu är för mig ännu en anledning att sätta upp denna föreställning.

Romanen är framför allt en hyllning till konstens frihet och en påminnelse om att konsten har ett ansvar att utmana auktoriteter, fastlåsta normer, likriktning och politisk korrekthet. Men det är ingen naiv roman – den påminner oss också om att rättigheter som yttrandefrihet, rätten att älska (och hata) vem man vill och inte minst rätten att tala makten emot, inte är GRATIS. Dessa "rättigheter" har kostat och kostar fortfarande liv, och därför måste vi värna om dem. Boken hyllar människans mod och förmåga till medkänsla samtidigt som den avslöjar vårt hyckleri och vår självgodhet. Och slutligen ger denna historia oss en möjlighet att fira teaterns unika dygder: fest, fantasi och förvandling... och bra musik!

Sist men inte minst tycker jag att historien ger oss en anledning att belysa hyckleri, nepotism, småborgerlighet och självgodhet i dagens Helsingborg (som lika gärna skulle kunna vara vilken annan västerländsk stad som helst) på ett underhållande och skarpt sätt.

Kortfattat utspelar sig berättelsen under några dagar i 1930-talets Moskva. Satan (i gestalt av Woland) anländer till staden för att hålla sin årliga bal och behöver en värdinna. Enligt traditionen måste denna kvinna vara lokal och heta Margarita. Under sin tid i Moskva roar sig Woland med att driva med stadens kulturelit, medan hans magiska följeslagare skapar allmänt kaos. Parallellt får vi följa historien om Margarita och hennes olycklige älskare, författaren som kallar sig Mästaren, samt utvalda scener ur berättelsen om Jesus möte med Pontius Pilatus och korsfästelsen (som kanske är hämtad från Mästaren egen roman). En rad andra öden och mer eller mindre relevanta anekdoter vävs in i berättelsen, och allt kulminerar i en slags förlösning för historiens hjälte och hjältinna, som till slut får njuta av evig frid.

Denna galna historia omvandlade jag till ett teatermanus för vår föreställning i Bergen – ett manus som är djupt förankrat i scenografen Edward Lloyd Peirces visuella universum och vårt gemensamma koncept. Jag har hållit mig ganska nära romanen (eller åtminstone de delar av den som jag valt att inkludera i föreställningen), men vi har lagt till ett slags ”nutidslager” i berättelsen. Woland har exempelvis förmågan att överskrida tid och rum, vilket gör det möjligt för honom att samtidigt befinna sig i Helsingborg 2025, Jerusalem år ca 33 och Moskva på 1930-talet. Detta ger oss intressanta möjligheter att kommentera livet i Sverige 2025 och att skapa VÅR version av Satans bal på Helsingborgs stadsteater – här och nu! Jag skickar med manuset... och en scenöversikt.

Det färgstarka persongalleriet består naturligtvis av Woland (Satan själv) och hans magiska entourage: Azazello – en gangsterliknande typ som spelar saxofon och slår folk på käften, Hella – en vacker och skrämmande vampyr, Begemoth – en mänskligt stor katt, och slutligen Korovjev – Wolands högra hand och en skicklig illusionist. Förutom Mästaren och hans älskade Margarita möter vi i Moskva bland andra Annusjka med solrosoljan, kritikern Latunski, teaterdirektören Stefan Lichodjev och hans ekonomichef Rimski samt dennes sekreterare Varenucha. Vi träffar också den unge poeten Ivan och hans olycksdrabbade vän Berlioz samt naturligtvis psykiatern professor Stravinskij. Dessutom introduceras vi för historiska figurer som Jeshua ha-Nozri, Pontius Pilatus, judarnas överstepräst Kaifas och chefen för Jerusalems hemliga polis – plus en rad andra spännande och märkliga karaktärer.

Jag drömmer om att ha riktigt mycket musik i föreställningen – vi ska både trolla, dansa och sjunga. Det kommer att bli en fest!

Tills dess: läs (eller lyssna på) boken och lär känna Bulgakov och Mästaren och Margarita via webbplatsen nedan... men var försiktig – det är ett riktigt kaninhål!

<https://www.masterandmargarita.eu/en/index.html>

KH,^[1]_{SEP}Simon

Till dig som är pedagog

Så roligt att ni ska se eller har sett föreställningen "Mästaren och Margarita"!

Det här är ett pedagogiskt material som du kan använda antingen innan, eller efter att ni har sett föreställningen. Se det pedagogiska materialet som inspiration och använd de delar som passar dig och din klass bäst.

Citat: *"Det här är min formidable saxofonist, Azazello."*

Inför föreställningen

Snart är det äntligen dags att gå på teater! Kanske har du någon i din klass som för allra första gången ska se en föreställning, eller så har du rutinerade teaterbesökare. Oavsett tidigare erfarenhet är det alltid bra att göra ett förebyggande gemensamt arbete.

Förslag på övningar inför föreställningen

Övning 1: Smågrupper – Diskutera tematik och karaktärer

Föreställningen Mästaren och Margarita handlar om makt, kärlek, moral och det övernaturliga. Dela in eleverna i smågrupper och låt dem diskutera följande frågor:

- Vad betyder makt för oss idag? Kan makt vara både positiv och negativ?
- Hur tror ni kärlek och moral påverkas av samhällsnormer?
- Har ni upplevt berättelser där det övernaturliga används för att utforska svåra frågor i verkligheten?

Övning 2: Tankekarta – Associationer kring teman

Skriv "Mästaren och Margarita" på whiteboarden. Låt eleverna brainstorma och skriva upp allt de associerar med bokens och pjäsens centrala teman, exempelvis:

Kärlek

Ondska

Sanning och lögn

Censur och yttrandefrihet

Diskutera hur dessa teman kan gestaltas genom teater. Hur kan ljus, ljud och scenografi förstärka dessa känslor?

Citat: *MÄSTAREN*

En hoppfull författare i Moskva.

MARGARITA

Och en vacker, längtansfull kvinna.

Efter föreställningen

Föreställningen är slut och applåderarna har tystnat. Nu har ni återvänt till skolans lektionssalar men med er har ni intryck och tankar. Ett gemensamt djupdyk i vad ni har sett är därför det som lämpar sig bäst nu.

Försök ha det gemensamma samtalet redan dagen efter ni sett föreställningen så allting är färskt i minnet. Här är några frågor ni kan utgå från:

- Vad tyckte du om föreställningen? Varför?
- Vad handlar föreställningen om för dig?
- Vilka känslor väckte föreställningen hos dig? Var det något ögonblick som särskilt berörde dig?
- Föreställningen handlar om *Mästaren och Margarita*, en historia fylld av kärlek, makt, moral och det övernaturliga. Hur tycker du att dessa teman framställdes?
- Vilken scen eller händelse tyckte du var mest minnesvärd, och varför?
- Hur upplevde du balansen mellan allvar och humor i föreställningen?
- Hur såg scenen ut? Beskriv vad du minns: föremål, färger, ljussättning och kläder.
- Var det något särskilt med scenens utformning som förstärkte stämningen eller handlingen?
- Om du fick ändra något med scenografin, vad skulle det vara?
- Vilken karaktär minns du bäst? Vad var det som gjorde hen minnesvärd?
- Tycker du att skådespelarna lyckades förmedla sina roller? Var det någon prestation som stod ut?
- Om du fick tillfälle att intervjua en av karaktärerna i pjäsen, vad skulle du fråga dem?
- Vad spelade ljud och musik för roll under föreställningens gång? Hur påverkade det stämningen?
- Användes specialeffekter, ljus eller ljud på något sätt som du tyckte var särskilt imponerande?

Citat: *Hon drömmer varken om kärlek eller litterär framgång.*

Dialogövning: "I samtal med Woland och Margarita"

Ni ska skriva en kort dialog där ni intervjuar en av karaktärerna från föreställningen, exempelvis Woland, Margarita eller Mästaren. Målet är att få fram deras tankar och personligheter, samtidigt som ni reflekterar över de stora frågorna i berättelsen.

Välj en karaktär:

Bestäm vilken karaktär ni vill prata med:

1. Woland (djävulen och filosofen)
2. Margarita (modig, kärleksfull och mystisk)
3. Mästaren (den plågade författaren)

Eller någon annan karaktär som intresserar er!

Välj ett tema:

Fundera över vad ni vill utforska i samtalet. Några exempel på teman:

1. Kärlekens kraft och uppoffring
2. Vad som är rätt och fel
3. Människans frihet och öde
4. Konstnärens roll i samhället

Skriv frågor:

Hitta på tre till fem frågor att ställa till karaktären. Tänk på frågor som verkligen skulle utmana karaktären att svara utifrån sina egna tankar och erfarenheter.

Exempel till Woland: "Vad tycker du egentligen om människorna på jorden?"

Exempel till Margarita: "Var du någonsin rädd under balen hos djävulen?"

Exempel till Mästaren: "Hur vet man om en berättelse är värd att skriva?"

Skriv karaktärens svar:

Svara på frågorna som om du är karaktären själv. Försök att fånga deras personlighet och sätt att uttrycka sig. Woland kanske är ironisk och filosofisk, Margarita passionerad och modig, och Mästaren melankolisk men djup.

Exempel på en dialog:

Intervjuare: Woland, du som har sett människorna under så lång tid – är de goda eller onda innerst inne?

Woland: Onda? Goda? De är bara människor. Skulle världen verkligen vara intressant utan lite... oreda?

Intervjuare: Är det därför du skapar kaos överallt du går?

Woland: Jag skapar ingenting. Jag visar bara det som redan finns där.

Nästa steg: Spela upp eller dela dialogen

När ni har skrivit klart er dialog kan ni kanske:

Läsa upp den för klassen som en liten teaterscen.

Skapa en poddinspelning där ni spelar in samtalet.

Diskutera hur dialogen speglar karaktären och temat med resten av klassen.

Bonus: Vad händer om...

Om ni vill, kan ni ge er dialog en twist! Föreställ er att er karaktär möter någon från nutiden – kanske en influencer, politiker, eller en vanlig elev. Hur skulle ett sådant möte låta?

Citat: Vänta lite bara. Det här är ingen utländsk turist, det är en spion.

Övningar efter föreställningen

Pjäsen Mästaren och Margarita är en dramatisk och filosofisk pjäs om bland annat kärlek, makt, moral och det övernaturliga. Den behandlar flera komplexa ämnen som yttrandefrihet, mänsklig frihet, lojalitet och hur det goda och det onda kan samexistera. Här finns mycket att samtala om med eleverna.

Här är några frågor på pjäsens tematik att samtala kring:

- Kärlek är ett centralt tema i Mästaren och Margarita. Hur framställs kärleken mellan Margarita och Mästaren? Hur skiljer den sig från andra relationer i berättelsen?
- Vad tror ni pjäsen vill säga om makt och dess påverkan på människor? Kan makt korrumpas även de med goda intentioner?
- Pjäsen utforskar moral och skuld. Vad innebär det att vara en god människa enligt de olika karaktärerna?
- Hur förhåller sig berättelsen till sanning och lögn? Finns det tillfällen då lögnen kan rättfärdigas?
- Det övernaturliga spelar en stor roll i pjäsen. Hur påverkar Woland och hans följe människorna de möter? Vad tror ni dessa karaktärer symboliserar?
- Hur skildras samhällets kontroll och censur i berättelsen? Kan ni se paralleller till vår egen tid?

Dela upp klassen i smågrupper och låt dem tillsammans sitta och diskutera frågorna.

Övning runda: Sätt er i en ring och låt alla i turordning säga vad de **tänkte** (undvik **tyckte** för att inte riskera att få svar som "bra" eller "dålig") om föreställningen.

Övning: Fyra hörn

Dela upp klassrummet i fyra hörn.

Hörn 1: Ja

Hörn 2: Nej

Hörn 3: Kanske

Hörn 4: Egna tankar

Ställ sedan påståenden om föreställningen och låt eleverna gå till det hörn som de tycker känns bäst. När alla har ställt sig vid "sitt" hörn kan du öppna upp för samtal om varför de har ställt sig just där.

Förslag på påståenden:

- Kärleken mellan Margarita och Mästaren är självisk.
- Woland (djävulen) är inte ond utan rättvis.
- Människor har alltid ett val, oavsett omständigheterna.
- Margarita gjorde rätt val när hon ingick en pakt för kärlekens skull.
- Samhället i pjäsen är likt vårt eget.
- Det övernaturliga i föreställningen förstärkte handlingen.
- Makt är alltid negativt i sin natur.
- Pjäsen hade kunnat berättas lika effektivt utan det övernaturliga inslaget.
- Föreställningens budskap är tydligt och lätt att förstå.
- Kostym och scenografi spelade en större roll än dialogen i att skapa känslor.
- Föreställningen utmanade mina egna värderingar.
- Om jag hade varit Margarita, skulle jag ha gjort samma val som hon.

Övning: "Teaterkritiker för en dag" – Skriv en recension

Förklara att eleverna ska anta rollen som teaterkritiker för en dag. Deras uppdrag är att skriva en recension av *Mästaren och Margarita* för en tidning eller blogg.

En recensions-referens:

En storslagen sagoexplosion som förflyttar fantasins gränser

Oceanen vid vägens slut

Baserad på Neil Gaimans roman i dramatisering av Joel Horwood.

Regi: Maria Löfgren. Scenografi och kostymdesign: Eilev Skinnarmo. Koreografi: Melker Sörensen. Ljusdesigner: Patrik Bogårdh. Kompositör: Anders Ortman. Översättning: Christian Ekvall

I rollerna: Lydia Ahlsén, Kim Bergkvist, Evamaria Björk, Tobias Borvin, Annika Kofoed, Elin Norin, Robert Olofsson, Silan Maria Budak Rasch samt elever från Sundsgårdens folkhögskola.

Helsingborgs stadsteater, t o m 19/1 2025.

Marie Pettersson är scenkritiker på kultursidan.

Som första teater utanför Storbritannien sätter nu Helsingborgs stadsteater och regissören Maria Löfgren upp familjeföreställningen "Oceanen vid vägens slut", en dramatisering av den berömde fantasyförfattaren Neil Gaimans roman med samma namn. Det är en mustig berättelse där fantasins dragningskraft, men också dess mörka makter, står i centrum.

I öppningsscenen möter vi en man som av misstag tycks ha irrat sig fram till en bondgård. Eller var det hans undermedvetna som ledde honom dit? När han knackar på känner han genast igen tanten som öppnar – det är ju gamla Mrs Hempstock från

hans barndom! Mötet blir en madeleinekaka för mannen, och han minns en magisk sommar när han skulle fylla tolv år och hela livet förändrades – så börjar själva pjäsen! Samtidigt som en stor tragedi utspelar sig händer också det bästa tänkbara: pojken träffar flickan Lettie Hempstock, som blir hans första och enda vän. Hittills har han ju bara umgåtts med sagokaraktärerna, Peter Pan, Alice från Underlandet och Narnias Lucy, som alla på olika sätt speglar pjäsens skeende.

Lettie lever i fantasins värld där en fattig ankdamm blir till ”ett hål i evigheten där allt är möjligt, och där tid och rum är flytande”. Hon tar med pojken på ett äventyr där det gäller att slåss mot de onda krafterna på andra sidan ”gränsen” (om vad? vår verklighet, vår föreställningsförmåga eller bara bondgården?).

Med sagans logik får pojken en enda men livsviktig uppgift – att aldrig släppa Letties hand – och när han likt en annan Orfeus eller Prins Hatt misslyckas blir effekten förödande: ondskan i form av den elaka nannyn Ursula Monkton formar ett maskhål i pojkens kropp, tar sig in hans värld och skapar stor oreda. Maskhålet är också en lek med fysikens maskhål, som gör den faktiska idén om resor mellan världar tänkbar.

”Oceanen vid vägens slut” är en föreställning som exploderar i sagotoner – den är en julkalender på speed, med vacker och storslagen scenografi där tusenåriga tanter, trolska träd, stora månar och konstiga lager-på-lager-kostymer ständigt påminner oss om fantasins närvaro. ”Flytta gränsen!” uppmanar Lettie, och i några av föreställningens bästa och mest energifyllda partier flyttar man också bokstavligen gränsen för själva scenrummet och låter skådespelarna ta sig ut i publikhavet – uppskattat inte minst av skolbarnen på premiären, som trots föreställningens imponerande längd (2 timmar och 20 minuter) verkar mycket tålmodiga.

De tycks mindre än jag undra om inte uppsättningen är för farsartad för äldre barn och vuxna: den stannar sällan kvar i mörkret, utan hastar vidare mot nya äventyr så fort det börjar bränna till. Och den där skrrrräääniga skrriiikiga överartikulerade skådespelarstilen som präglar föreställningen, och som tyvärr aldrig tycks gå ur mode, för mig lägger den sig i vägen för de stora frågorna. Är man rädd att det ska bli för tråkigt? Eller kanske för läskigt för de små barnen? Jag tror tvärtom. Ett mer realistiskt tonläge i skådespeleriet (pojken och Lettie har det bitvis) hade öppnat fler

lager i pjäsen, och det stora mörker som berättelsen faktiskt rymmer hade fått ta plats på riktigt. Nu känner jag inte pojkens ensamhet och existentiella kris, så som jag kände den i Neil Gaimans roman.

Till sist blir kanske också dikotomin vardagens tristess versus fantasins underbara men farliga värld väl övertydlig. Lite i skymundan puttrar en annan viktig fråga som kunde tagit mer plats: Vad gör dig till den du är? Din utsida eller ditt inre jag?

Marie Pettersson

Riktlinjer för recensionen:

Ge eleverna en struktur att följa för att underlätta skrivandet:

- **Inledning:** Beskriv kort föreställningen. Vad handlar den om, och var såg ni den?
- **Positiva aspekter:** Vad tyckte du var särskilt bra? (Skådespeleri, scenografi, kostymer, musik, teman, etc.)
- **Kritiska synpunkter:** Finns det något som kunde ha varit bättre?
- **Analys av budskapet:** Vad tror du föreställningen ville förmedla? Hur påverkade den dig?
- **Slutord:** Skulle du rekommendera föreställningen? Varför eller varför inte?

För att hjälpa dem att skriva:

- Diskutera vad som gör en recension intressant (exempel: att blanda fakta med personliga tankar).
- Ge exempel på både positiva och kritiska formuleringar, t.ex.:
- "Skådespelarens tolkning av Margarita var djärv och minnesvärd."
- "Jag upplevde att vissa scener kändes för långa och tappade tempot."

Genomförande:

- Låt eleverna skriva recensionen under en lektion eller som en hemuppgift.

- De som vill kan läsa upp sina recensioner eller publicera dem i skoltidningen/bloggen.

Efteråt:

Låt några elever jämföra sina recensioner och diskutera:

- Varför tolkade de föreställningen olika?
- Hur påverkar personliga erfarenheter och preferenser upplevelsen av teater?

Den här övningen är hands-on och ger eleverna chansen att själva sätta ord på sina tankar. Det blir både en djupdykning i föreställningen och en chans att vässa skrivförmågan – allt medan de får leka teaterkritiker på riktigt! Kanske gömmer sig klassens framtida recensent här?

Vi ses snart igen!

Teatern och konsten är viktigt för barn och ungas utveckling och skolgång. Vi på Helsingborgs stadsteater är väldigt glada över att du som pedagog tagit dig tid och prioriterat att gå på teater med din klass. Här är därför några punkter ur läroplanen för grund- och gymnasieskolan som är relevanta för just det här materialet.

ur Skolans värdegrund och uppdrag

Skolan ska gestalta och förmedla de värden och rättigheter som uttrycks i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

ur Barnkonventionen

Konventionsstaterna ska respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och ska uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter till kulturell och konstnärlig verksamhet samt till rekreation och fritidsverksamhet.

ur Övergripande mål och riktlinjer – Normer och värden

Skolans mål är att varje elev kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utveckla en vilja att handla också med deras bästa för ögonen.

Skolan ska ansvara för att varje elev:

- efter genomgången grundskola kan använda och ta del av många olika uttrycksformer såsom språk, bild, musik, drama och dans samt har utvecklat kännedom om samhällets kulturutbud.
- kan söka sig till saklitteratur, skönlitteratur och övrigt kulturutbud som en källa till kunskap, självinsikt och glädje.

ur Kursplanen i svenska

I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.

Citat: *Jag är ensam i världen.*

Om Helsingborgs stadsteater

Helsingborgs stadsteater bedriver sedan 1921 teaterverksamhet för en först och främst lokal och regional publik. Teatern producerar mellan sex och tio uppsättningar per spelår, oftast på egen hand men också genom samproduktioner med andra scenkonstinstitutioner och med det fria kulturlivet.

En central del av teaterns uppdrag är att erbjuda scenkonst i sin fulla bredd, på hög konstnärlig nivå för alla åldrar, vilket innebär att skapa egenproducerade skol- och familjeföreställningar, ungdomsteater och teater för förskolebarn.

Teatern har ungefär 50 fast anställda i personalen, inklusive en egen ensemble. Under ett år uppgår totalt antal anställda till ungefär 100 personer. Tillkommande personal är i huvudsak ytterligare skådespelare, regissörer och konstnärliga team utifrån, samt scenteknisk och tillverkande personal.

Ännu mer och ännu djupare

Tack för att ni kom och såg "Mästaren och Margarita" och hoppas att vi snart ses igen.

Ni kan läsa mer om oss på www.helsingborgsstadsteater.se eller kontakta stadsteatern@helsingborg.se

Läsa pjäsen?

Självklart! Om ni vill ha pjäsmanuset att läsa och arbeta med efter föreställningen är det bara att höra av sig.

Studiebesök?

Självklart! Vi välkomnar med glädje dig och din klass för att besöka oss på ett studiebesök och få se hur teatern ser ut "inifrån". Hur arbetar vi? Vad gör vi? Hur känns det att stå på stora scen när strålkastarna är igång? Vi har svaren.

Praktik?

Självklart! Vi tar med glädje emot praktikanter som kan få följa med någon av oss som arbetar i huset om det så är under en dag eller kanske en hel vecka.

Andra citat att använda:

Svär vid ditt liv – det hänger redan på en skör tråd.

Jeshua Ha-Notsri är en farlig man, Prokurator.

Djävulen finns väl inte heller, antar jag?

Och kom ihåg! Annusjka har redan köpt solrosoljan.

Bröder och systrar i litteraturen! Lyssna på mig, allihop. HAN har uppenbarat sig!

Ännu en ung konstnär som tystades. Vad är de så rädda för, dessa mäktiga män? Poeter och drömmare?